

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE KATILMA KRİTERLERİ AÇISINDAN YUNANİSTAN, İSPANYA VE PORTEKİZ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Sema ÇINAR*

ABSTRACT

Two important processes, which influences Turkey indirectly, were experienced in European Union. The first process started with the membership of Greece in 1981 and of Spain and Portugal in 1986. In the second process, the aim of establishing European Economic and Monetary Union, which was put on the agenda in 1989, was the starting point. In this study, the effects of these two processes on Turkey are analyzed together with a comparison of Turkey with these three countries which have similar characteristics with Turkey.

Anahtar Kelimeler: Yunanistan, İspanya ve Portekiz’in Avrupa Topluluğu’na tam üyeliği, Maastricht Kriterleri.

Keywords: Full membership of Greece, Spain and Portugal to European Union, Maastricht Criteria.

GİRİŞ

Avrupa Birliği’nde Türkiye’yi dolaylı olarak etkileyen iki önemli süreç yaşanmıştır. Bu süreçler, Lord Cockfield tarafından önerilen “Beyaz Kitap” (White Paper) adaptasyonu ile hareket kazanmıştır. Beyaz Kitap, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri arasında iç pazarın gelişmesine engel olan fiziksel, finansal ve teknik engellerin elimine edilmesini öngörmüştür. Pazarın gelişmesi ve genişlemesine engel olan unsurlar saptandıktan sonra alınması gereken önlemler de Beyaz Kitap’ta ayrı ayrı belirtilmiştir. Beyaz Kitap ayrıca, Tekli Avrupa

* Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Arş. Gör.

Faaliyeti (Single European Act; SEA) ile birlikte, Aralık 1991 tarihinde Maastricht Anlaşmasının neticelenmesine katkı sağlamıştır¹.

AB'de yaşanan ve Türkiye'yi etkileyen ilk değişiklik süreci, 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da İspanya ve Portekiz'in Avrupa Topluluğu (AT)'na tam üye olmaları ile başlayan süreçtir. Bu ülkelerin tam üyelikleri, Türkiye'nin AT'deki piyasa payında kayıplara yol açacağından dolayı olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'yi etkileyen ikinci süreç ise, 1989 yılında gündeme gelen Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliğin oluşturulması sürecidir. Ekonomik ve Parasal Birliğin temel amacı, AB ülkelerinin ekonomik standartlarını birbirine yaklaştırmak ve Birlik bünyesinde sağlıklı gelişmeyi destekleyecek kalıcı bir fiyat istikrarı sağlamaktır.

Çalışmada, Türkiye'nin bu iki süreçten ne kadar etkilendiğini görmek için AT'ye üyeliklerinden diğer üye ülkelere nazaran daha çok etkilendiği ve daha çok benzerlik gösterdiği bu üç ülkenin ekonomik şartlar açısından Türkiye ile karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla ilk olarak, piyasa büyüklüğü daha sonra Topluluk tarafından genel kabul görmüş göstergeler kullanılmıştır. Yunanistan, İspanya ve Portekiz için AT'ye üye olmadan önceki, Türkiye için ise 1987 yılındaki tam üyelik başvurusundan önceki dönemler ele alınmıştır. Böylece, Türkiye'nin o dönemde AT'ye tam üye olmasında, ekonomik gelişmişlik seviyesinin yeterli olup olmadığı, bu üç ülkenin durumu dikkate alınarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Ancak şunu hemen belirtelim ki, AB'ye üyelikte ekonomik şartların mutlaka arandığı ancak tek başına yeterli olmadığı açıktır.

İkinci olarak, Yunanistan, Portekiz ve İspanya örneklerinin, AT'ye üyelik sonrası deneyimleri dikkate alınmıştır. Bu deneyimler, Türk ekonomisinin AB'ye entegrasyonu sonrası meydana gelmesi muhtemel değişim ve gelişmeleri değerlendirmek açısından çalışmamıza katkıda bulunmaktadır. Ancak, Türkiye açısından yapılacak bütün bu değerlendirmelerde, söz konusu ülkeler ile Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu arasındaki farklılıklar göz ardı edilmemelidir. Bu farklılıkların başında, Türkiye'nin AB'ye tam üye olmadan Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalamış olan tek ülke olması gelmektedir.

Çalışmada son olarak, Maastricht Anlaşmasında Ekonomik ve Parasal Birlik ile ilgili olan bazı kıstaslar Türkiye için ve yine bu üç ülke karşısında karşılaştırmalar yapılarak incelenmiştir. Böylece, Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasında, Maastricht Kriterleri açısından yeterli olup olmadığının anlaşılmasına çalışılmıştır.

¹ M. Müftüleri, "Turkish Economics Liberalization and European Integration", *Middle Eastern Studies*, 1, (1995), s. 86-87.

1. YUNANİSTAN, İSPANYA, PORTEKİZ VE TÜRKİYE'NİN PİYASA BÜYÜKLÜĞÜ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Avrupa Birliği'ne katılan ülkelerin değerlendirilme süreçlerinde, piyasa büyüklüğü önemli bir kriterdir. GSYİH ve nüfus seviyeleri, piyasa büyüklüğünün önemli iki unsurudur. Çünkü nüfus artışı, hem en önemli üretim faktörünün artışı hem de piyasanın büyümesi anlamına gelmektedir². Piyasa büyüklüğünün iki unsuru olan GSYİH ve nüfus seviyelerinden başka fert başına düşen milli gelir de, talep yönünden önemlidir. Nüfusun talep açısından bir potansiyel oluşturabilmesi için belli bir satın alma gücüne sahip olması gerekir. Ülkeler fert başına düşen milli gelir açısından karşılaştırılırken Satın alma Gücü Paritesi (SGP) kullanılmaktadır.

Tablo 1'e göre, Topluluğa tam üye olmadan önceki son 6 yılı kapsayan 1975-1980 döneminde Yunanistan'ın GSYİH'sı, Topluluk GSYİH'sının ortalama %1.56'sı kadardır. Bu ülkenin GSYİH'sının Topluluk GSYİH'sı içindeki payı, Topluluğa tam üye olmadan hemen önceki yılda yani 1980 yılında %1.45 ile en düşük seviyesini yaşamıştır. Yunanistan'a ait bu oranlarda yıllar itibari ile bir istikrar görülmektedir.

Tablo 1: Yunanistan'ın Topluluğa Giriş Öncesi GSYİH, Nüfus Seviyesi ve f.b. GSYİH'sının Topluluk Karşısındaki Durumu (1975-1980)

	GSYİH			Nüfus Seviyesi			f. b. GSYİH		
	Milyar ECU	AT(9) Toplamı	Topl. Ort. (%)	Bin Kişi	AT(9) Toplamı	Topl. Ort. (%)	Cari Fiyatlarla (ECU)	AT(9) Toplamı	Topl. Ort. (%)
1975	16.8	1106.7	1.52	9046	258246	3.50	2344	4231	55.4
1976	20.2	1267.6	1.59	9167	258619	3.54	2720	4945	55.0
1977	22.9	1413.8	1.62	9309	259090	3.59	3040	5538	54.9
1978	24.8	1569.2	1.58	9430	259585	3.63	3473	6192	56.1
1979	28.1	1765.4	1.59	9548	260240	3.67	3891	6979	55.7
1980	28.8	1988.5	1.45	9642	261093	3.69	4333	7788	55.6

Kaynak: Eurostat, *Basic Statistics of the Community*, 1982-1984-1987-1989.

Eurostat, <<http://europa.eu.int/comm/economy.finance>>, (20 Eylül 2003).

Piyasa büyüklüğünün diğer göstergesi olarak Yunanistan nüfusu, 1975-1980 yılları arasında Topluluk nüfusunun ortalama %3.6'sına eşit olarak gerçekleşmiştir. Yunanistan'daki nüfus artışına bağlı olarak bu oran giderek yükselmiştir. Bununla birlikte, yaş grupları itibariyle aktif nüfus deneni ve bir ekonomide işgücünü temsil eden 15-64 yaş arası nüfus, 1980 yılı Yunanistan

² E. Manisalı, *Gelişme Ekonomisi*, 3. Baskı, Ar Yayın Dağıtım, İstanbul, 1982, s. 71.

nüfusunda %63.9'luk paya sahiptir³. Bu durum, “yaşlı bir Avrupa Birliği” için mal ve hizmetleri satın alacak talep açısından olumlu değerlendirilmektedir.

Yunanistan’da, üretilen mal ve hizmetlere yönelik talep açısından olumlu bir gelişme de fert başına düşen gelirden yaşanmıştır. SGP’ye göre, Yunanistan’ın 1975-1980 döneminde fert başına düşen milli geliri, AT(9)’un ortalama %55.4’ü civarındadır ve 1975’den 1980’e kadar sürekli bir artış göstermiştir.

İspanya’nın Topluluğa giriş öncesi dönem olan 1980-1985 yılları arasında piyasa büyüklüğü açısından Topluluk karşısındaki durumu da Tablo 2’de gösterilmiştir. İspanya’nın GSYİH’sı, 1983 yılındaki azalma dışında genel olarak artış eğilimindedir. GSYİH’sı Topluluk GSYİH’sının ortalama %7.26’sı kadar olmuştur ve bu oran Yunanistan’dan oldukça fazladır.

Aynı dönemde İspanya’nın nüfusu, Topluluğun toplam nüfusunun ortalama %13.9’u kadardır. Yunanistan’da olduğu gibi, bu ülkenin nüfusunun Topluluk nüfusuna oranı giderek artmıştır. Öte yandan, 1984 yılında toplam nüfus içinde aktif nüfusun payı %64.3’tür⁴. Yani, çalışma çağı dışı nüfus düşüktür.

Tablo 2: İspanya’nın Topluluğa Giriş Öncesi GSYİH, Nüfus Seviyesi ve f. b. GSYİH’sının Topluluk Karşısındaki Durumu (1980-1985)

	GSYİH			Nüfus Seviyesi			f. b. GSYİH		
	Milyar ECU	AT(10) Toplamı	Topl. Ort. (%)	Bin Kişi	AT(10) Toplamı	Topl. Ort. (%)	Cari Fiyatlarla (ECU)	AT(10) Toplamı	Topl. Ort. (%)
1980	152.5	2027.1	7.52	37386	270735	13.8	5796	7831	74.0
1981	165.5	2221.6	7.45	37756	271484	13.9	6374	8614	74.0
1982	181.9	2420.6	7.51	37980	271986	14.0	7100	9597	74.0
1983	174.4	2596.9	6.71	38172	272389	14.0	7787	10492	74.0
1984	198.4	2785.9	7.12	38342	273254	14.0	8401	11465	73.3
1985	216.2	2987.2	7.24	38505	273254	14.1	9054	12472	72.6

Kaynak: Eurostat, *Basic Statistics of the Community*, 1982-1984-1987-1989
Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/economy_finance>, (20 Eylül 2003)

SGP’ye göre, İspanya’nın fert başına milli gelirinin AT(10) fert başına milli gelirine oranı, 1984’e kadar aynı kalmış 1984’den sonra düşmüştür. 1980-85 döneminde fert başına düşen milli geliri AT(10)’un ortalama %73.6’sına eşit olmuştur. Böylece, GSYİH ve nüfus seviyesinde olduğu gibi fert başına milli gelir açısından da İspanya, Yunanistan karşısında çok daha üstün bir konuma

³ A. Kızıltan, *Yunanistan, İspanya ve Portekiz’in Topluluğa Giriş Öncesi Ekonomik Göstergelerinin Türkiye Ekonomisi ile Karşılaştırılması*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991, s. 45

⁴ Kızıltan, *op.cit.*, s. 45

sahiptir. Ancak, Topluluğa giriş öncesi fert başına GSYİH'lerindeki artış hızına baktığımızda Yunanistan, İspanya'nın önüne geçmektedir.

Tablo 3'den de 1980'den 1985'e kadar Portekiz'in GSYİH'sının 1983'deki duraklama dışında arttığı görülmektedir. Bu dönemde, Topluluğun GSYİH'sına oranı ortalama %0.91 olarak gerçekleşmiştir. Hal böyle iken, Portekiz hem İspanya'nın hem de Yunanistan'ın gerisinde kalmıştır.

Tablo 3: Portekiz'in Topluluğa Giriş Öncesi GSYİH'sının, Nüfus Seviyesinin ve f b GSYİH'sının Topluluk Karşısındaki Durumu (1980-1985)

	GSYİH			Nüfus Seviyesi			f. b. GSYİH		
	Milyar ECU	AT(10) Toplamı	Topl. Ort. (%)	Bin Kişi	AT(10) Toplamı	Topl. Ort. (%)	Cari Fiyatlarla (ECU)	AT(10) Toplamı	Topl. Ort. (%)
1980	17 7	2027 1	0 87	9395	270735	3 47	3735	7831	47 7
1981	21 4	2221 6	0 96	9488	271484	3 49	4077	8614	47 3
1982	23 7	2420 6	0 98	9540	271986	3 50	4569	9597	47 6
1983	23 3	2596 9	0 89	9499	272389	3 48	5853	10492	55 8
1984	24 3	2785 9	0 87	9648	273254	3 51	6112	11465	53 3
1985	27 1	2987 2	0 91	9648	273254	3 53	6617	12472	53 0

Kaynak: Eurostat, *Basic Statistics of the Community*, 1982-1984-1987-1989
Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/economy_finance>, (20 Eylül 2003)

Bununla birlikte, Portekiz'in nüfusundaki artış diğer ülkelerde de olduğu gibi, çok büyük miktarlarda değildir. Portekiz'in nüfusu, Topluluğun nüfusunun ortalama %3.49'una eşit olmakla birlikte az bir farkla Yunanistan'dan sonra ve dolayısıyla da İspanya'dan sonra gelmektedir. Yine bu ülkenin nüfusunun Topluluğun toplam nüfusuna oranı yükselme trendi göstermiştir. Toplam nüfus içinde %64,2'lik aktif nüfus payı da Yunanistan ve İspanya'ya yakın seyretmektedir⁵.

Fert başına düşen GSYİH ise aynı dönemde, 7831 ECU'dan 12472 ECU'ya kadar çıkmıştır. Böylece Portekiz'in GSYİH'sı, Topluluğun fert başına GSYİH'sının %50,8'i yani yarısı kadar olmuş ve yine önce İspanya'nın sonra Yunanistan'ın gerisinde kalmıştır.

Tablo 4'den görüleceği gibi Türkiye'nin GSYİH'sı ise, 1982-1987 döneminde Topluluk GSYİH'sının ortalama %1.92'sine eşittir. Böylece, GSYİH'yı dikkate aldığımızda piyasa büyüklüğü bakımından Türkiye, Topluluk karşısında Yunanistan ve Portekiz'i geçmektedir. Bu durum, Topluluğun Türkiye ile ekonomik entegrasyona gitmesinde ölçek ekonomileri açısından önemli avantajlar elde edeceğini akla getirebilir. Ancak, Türkiye'nin

⁵ Kızıltan, *op.cit.*, s. 45

nüfusunun Topluluğun toplam nüfusuna oranı diğer ülkelere kıyasla oldukça yüksektir ve bu oranın geleneksel aile yapısından dolayı sonraki yıllarda da artmaya devam edeceği düşünülmektedir. Böylece, Türkiye'nin Topluğa tam üyeliği sonucu, nüfusunun Topluluk karar alma mekanizmasında sağlayacağı üstünlük Topluluk çekinceleri arasında yer almıştır. Bu çekince, ölçek ekonomisi avantajını göz ardı edecek kadar önemli olmuştur⁶.

Tablo 4: Türkiye'nin 1987 Tam Üyelik Başvurusu Öncesi Donem GSYİH, Nüfus Seviyesi ve f.b. GSYİH'sinin Topluluk Karşısındaki Durumu (1982-1987)

	GSYİH			Nüfus Seviyesi			f. b. GSYİH		
	Milyar ECU	AT(12) Toplamı	Topl. Ort. (%)	Bin Kişi	AT(12) Toplamı	Topl. Ort. (%)	Cari Fiyatlarla (ECU)	AT(12) Toplamı	Topl. Ort. (%)
1982	54 1	2695 0	2 01	46500	319506	14 50	3254	9104	35 7
1983	57 5	2879 2	1 99	47300	320060	14 80	3584	10001	35 8
1984	62 9	3310 1	2 02	48400	320687	15 10	3952	13179	30 0
1985	69 2	3340 0	2 07	50200	321407	15 60	4319	13396	32 3
1986	59 0	3535 7	1 67	51500	322278	16 00	4830	15462	31 2
1987	66 4	3721 2	1 78	52600	323267	16 30	5331	16400	32 5

Kaynak: Eurostat, *Basic Statistics of the Community*, 1982-1984-1987-1989

Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/economy_finance>, (20 Eylül 2003)

Ayrıca, daha önce de ifade edildiği gibi, nüfus seviyesinin yüksekliği, bir ülkede üretilen mal ve hizmetleri satın alacak talep yönünden önemli olabilir fakat Topluluk, Türkiye'deki yüksek nüfusun işsizliğe neden olacağı fikrini daha ön planda tutmuştur. Çünkü, 15-64 yaş arası aktif nüfusun toplam nüfus içindeki payı %58,1'dir ve arkadan %37,6'lık yüksek bir paya sahip 0-15 yaş grubu gelmektedir⁷. Ayrıca, fert başına gelir seviyesi talep artışının oluşmasını sağlayacak kadar yüksek değildir. Türkiye'de f.b. gelir AT(12)'nin sadece %32,9'unu oluşturmaktadır. Yani, diğer üç ülkeden de düşüktür.

2. YUNANİSTAN, İSPANYA, PORTEKİZ VE TÜRKİYE'NİN TOPLULUK TARAFINDAN GENEL KABUL GÖRMÜŞ GÖSTERGELERE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Bu kısımda ele alınan göstergeler sırasıyla, iktisadi büyüme, fiyat istikrarı, dış ticaret bilançosu ve cari işlemler bilançosu dengesi ile istihdam rakamlarıdır. Topluluğa üye olacak bir ülkede bu unsurların istikrarı, o ülkenin Topluluğa

⁶ Erol Manısalı, *İçyüzü ve Perde Arkası ile Avrupa Çıkmazı: Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*, Otopsi Yayınevi, 5. Basım, İstanbul, 2003, s. 46.

⁷ Kızıltan, *op.cit.*, s. 45

tam üyeliğine etki eden faktörleri oluşturmaktadır. Çalışmada yer alan önceki tablolardan farklı olarak bu göstergeler daha uzun yıllar dikkate alınarak incelenmiştir.

2.1. Ekonomik Büyüme

Bir ülke veya toplulukta ekonomik hayatın iyileştirilmesi ve sağlanması için gerekli ana unsurlardan biri, ekonomik büyümenin sağlanmasıdır. İstikrarlı bir ekonomik büyüme AT' ye tam üyelikte aranan önemli bir faktör olmuştur.

Tablo 5: Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa Giriş Öncesi ve Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu Öncesi Büyüme Oranları (GSYİH'daki yıllık reel artış)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Yunanistan	7.3	-3.6	6.1	6.4	3.4	6.7	3.7	1.8
	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
İspanya	1.4	-0.1	1.2	-0.2	1.2	1.8	1.8	2.3
Portekiz	3.4	6.1	4.8	1.3	2.2	0.0	-1.4	2.8
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Türkiye	-0.7	4.4	5.0	3.7	5.7	5.1	8.3	7.3

Kaynak: OECD, *Historical Statistics*, 1960-1982.

Yunanistan'ın Topluluğa tam üyelik öncesi 1973-1980 döneminde en düşük büyüme hızı -%3,6 ile 1974 yılında görülmüştür. Ekonomik büyüme oranının 1974 yılında küçülme şeklinde ortaya çıkması, 1973'de yaşanan büyük petrol krizinin petrol fiyatlarını artırarak ciddi problemler ile karşılaşılmasının göstergesi olarak düşünülebilir. Fakat birinci petrol şoku ile negatif olan büyüme hızı, kısa sürede pozitif çevrilmiştir. Yunanistan ekonomisinin bu 8 yıllık dönemde yaşadığı ikinci en düşük büyüme oranı ise yine 1978 yılındaki ikinci petrol krizinin ardından 1980 yılında gerçekleşmiştir. 1978'de %6,7 olarak gerçekleşen büyüme oranı, 1979'da %3,7'ye daha sonraki yılda da %1,8'e gerilemiştir.

İspanya ve Portekiz'in Topluluğa tam üyelik öncesi 8 yıllık dönemini kapsayan 1978-1985 yılları arasında ekonomik büyüme oranlarında düzenli bir değişim olmamıştır. Ayrıca, İspanya'da ikinci petrol krizinin etkisi 1982 yılına kadar sürmüştür. Portekiz'de 1985 yılına kadar sürmüştür. Türkiye'de, tam üyelik başvurusu öncesi 1980-1987 döneminde, ikinci petrol şokunun GSYİH üzerinde etkileri uzun vadede çok büyük olmamış ve genelde artan bir büyüme performansı sergilenmiştir.

Böylece, Topluluğa tam üyelik öncesi 8 yılda Yunanistan toplam %31,8, İspanya %9,4 ve Portekiz %19,2 oranında bir büyüme gerçekleştirmişken, Türkiye Topluluğa tam üyelik başvurusu öncesi 8 yılda %38,8'lik bir büyüme

gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla bu konudaki en yüksek büyüme rakamı Türkiye tarafından elde edilmiştir. En düşük rakama ise İspanya sahip olmuştur. Yunanistan'ın Türkiye'den sonra ikinci sırada yer almasında Yunanistan için ele alınan dönemde iki petrol krizinin büyük etkisi olduğu düşünülmektedir.

2.2. Fiyat İstikrarı

Bir ülkedeki fiyatlar genel düzeyinin istikrarlı bir trend izlemesi, o ülkenin genel iktisat politikalarının başarısı için en önemli kriterlerden birisidir. Ele alınan diğer kriterlerde olduğu gibi, Topluluğa üye olacak ülkelerde fiyatlar genel düzeyinin istikrarlı seyretmesi de tam üyeliğe etki eden bir faktör olarak görülmektedir. Bunun nedeni, tek bir ekonomik birim olarak bir ülkede meydana gelecek fiyat artışlarının istikrarsızlık yaratıp zamanla diğer ülkelere de yayılma ihtimalinin ortadan kaldırılmasıdır.

Tablo 6: Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa Giriş Öncesi ve Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu Öncesi Tüketici Fiyatları (Yıllık % değişme)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Yunanistan	15 5	26 9	13 4	13 3	12 1	12 6	19 0	24 9
	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
İspanya	19 8	15 6	15 6	14 5	14,4	12 2	11,3	8 8
Portekiz	22 5	23 9	16 6	20 0	22 4	25 5	28 8	19 6
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Türkiye	110 2	36 6	30 8	31 4	48 4	45 0	34 6	38 9

Kaynak: International Financial Statistics, **On-Line Veri Tabanı**, Bilkent Üniversitesi

Tablo 6'dan, Yunanistan'daki tüketici fiyatlarının petrol krizi sonrası artmaya başladığını görmekteyiz. Daha sonra, tüketici fiyatları azalırken, ikinci kez 1979 yılından itibaren artma eğilimine girmiştir. Böylece 1973-1980 döneminde yıllık tüketici fiyatlarındaki artış, ortalama %17,2 oranında gerçekleşmiştir. İspanya ve Portekiz'in üyelik öncesi son 8 yılını kapsayan 1978-1985 döneminde ise, tüketici fiyatları genel olarak düşüş göstermiştir. Buna rağmen, ortalama tüketici fiyat artış oranı, Portekiz'de %22,4 olarak Yunanistan'dan fazla olmuştur. İspanya'da ise, bu oran %14 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de, diğer ülkelere kıyasla oldukça yüksek tüketici fiyatları söz konusudur. 1980-87 arasında ortalama olarak bu oran %46,9'dur. Sadece 1980 yılındaki tüketici fiyatlarındaki yüzde değişme ise % 110,2'dir. Böylece, ikinci petrol krizinin Türkiye ve Yunanistan'daki tüketici fiyatlarını büyük ölçüde etkilediği görülmektedir.

2.3. Dış Ticaret Bilançosu Dengesi

Dış ticaret bilançosu dengesinin sağlanması üzerinde, Topluluğa girdikten sonra üye devletler arasındaki ticaretin serbestleştirilmesine sağlayacağı katkı bakımından önemle durulmaktadır. Topluluğa aday bir ülkenin dış ödemeler bilançosunun sağlamlığı, Topluluğun bir ülkeye yardım yapmak zorunda kalmaması, genel rekabet kurallarını bozucu ve ticaretin gittikçe

serbestleştirilmesini engellememesi bakımından önemlidir. Ayrıca, dış ödemeler dengesinin fazla vermesinin, genellikle hızlı teknolojik gelişmeye ve yüksek verimliliğe sahip olup ekonomik ve mali politikaların başarı ile uygulanması sonucu gerçekleştiği düşünülmektedir⁸.

Tablo 7: Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa Giriş Öncesi ve Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu Öncesi Dış Ticaret Dengesinin Durumu (milyon \$)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Yunanistan	-2005	-2376	-3035	-3501	-4094	-4466	-5740	-5438
	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1984
İspanya	-5603	-7189	-13354	-11722	-11010	-9394	-5346	-4260
Portekiz	-2766	-3058	-3057	-5602	-5303	-3525	-2735	-1973
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Türkiye	-3516	-4172	-3174	-3616	-2536	-3142	-3694	-3850

Kaynak: International Financial Statistics, On-Line Veri Tabanı, Bilkent Üniversitesi

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, tüm ülkelerin ele alınan yıllarda dış ticaret bilançoları açık vermiştir. Yunanistan'ın Topluluğa tam üyelik öncesinde 1973 yılından 1979 yılına kadar sürekli büyüyen dış ticaret açığı yalnızca 1980 yılında az da olsa bir düşüş göstermiştir.

İspanya ve Portekiz'in Topluluğa tam üyelik öncesi 8 yılını dikkate aldığımızda dış ticaret açıklarının artması İspanya'da 1981 yılına, Portekiz'de 1982 yılına kadar devam etmiş daha sonra önemli ölçüde azalmıştır. Aynı dönemde, Türkiye'nin dış ticaret açığı tamamen istikrarsız bir görüntü sergilemiştir. 1980 yılında Yunanistan ve İspanya'dan daha az ticari açıklara sahip olan Türkiye, 1984 yılında bu üstünlüğünü İspanya karşısında sağlamaya devam etmiştir.

2.4. Cari İşlemler Bilançosu Dengesi

Cari İşlemler Bilançosu (CİB) dengesinde, ülkenin bir yıl içerisindeki ihracat, işçi dövizleri, turizm gelirleri ve uluslararası taşımacılık gelirleri gibi döviz gelirleri ile ithalat gibi döviz giderleri yer alır. Dolayısıyla dış ticaret bilançosundan sonra CİB dengesinin incelenmesi, ilgili ülkelerin dış ödemeler bilançosundaki gelişmeler ve istikrarı hakkında önemli bir gösterge olmaktadır.

⁸ R Yıldız, **Konvertibilite**, Atatürk Üniversitesi IIBF Yayınları, No 84, 1987, s 31

Tablo 8: Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa Giriş Öncesi ve Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu Öncesi CİB Dengesinin Durumu (milyon \$)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Yunanistan	-1190	-1140	-950	-930	-1080	-960	-1880	-2210
	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
İspanya	1570	1120	-5120	-4820	-4240	-2550	2040	2750
Portekiz	-440	-50	-1070	-2550	-3130	-830	-480	390
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Türkiye	-3410	-1920	-860	-1900	-1410	-1030	-1530	-980

Kaynak: International Financial Statistics, On-Line Veri Tabanı, Bilkent Üniversitesi.

Yunanistan'ın Topluluğa giriş öncesi CİB dengesinin dış ticaret dengesinde olduğu gibi sürekli açık verdiği görülmektedir. Açığın 1975-1978 döneminde azaldığı ve bunun da artan turizm ve işçi döviz gelirlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir⁹. Ancak, 1978 yılından sonra 1979 ve 1980 yıllarında ikinci petrol şoku tekrar yüksek bir CİB açığına neden olmuştur.

İspanya'nın tam üyelik öncesi CİB dengesine bakıldığında ise, dış ticaret bilançosunun genelde yüksek açıklar vermesine karşılık CİB'nin 1978, 1979 ile 1984, 1985 yıllarında fazlalık verdiği göze çarpmaktadır. Portekiz'de Topluluğa giriş öncesi dönemde CİB dengesi, dış ticaret bilançosu kadar ciddi boyutlarda olmasa da sürekli açık vermiştir. Ayrıca, dış ticaret bilançosu açığının en yüksek olduğu 1981 ve 1982 yıllarında CİB de en yüksek açığı vermiştir. Portekiz'in 1985 yılında 390 milyon \$'lık fazla vermesinin 1983 yılında IMF tarafından desteklenen sınırlayıcı politikalarından kaynaklandığı bilinmektedir¹⁰.

Türkiye'nin cari işlemler bilançosundaki açıkları ise, 1987 yılında azalmış olsa da 8 yıllık dönemde bilanço hiçbir yıl hiç fazla vermemiştir. Ancak yine de, Türkiye'nin cari işlemler bilançosu açığı, dış ticaret bilançosun açığına göre daha düşüktür. Bunun nedeninin, Türkiye'de döviz kazandırıcı işçi döviz gelirlerinin ve turizm gelirlerinin önemli yer tutması olabileceği düşünülmektedir.

2.5. İstihdam

Avrupa Topluluğu tarafından tam üyeliğe aday ülkelerde aranan kriterlerden birisi de, istihdam seviyesidir. İşgücünün fazla ve işsizlik oranının yüksek olduğu ülkelerin, Topluluk içerisinde işsizliği daha da artırması endişesi, bu konunun Topluluk tarafından önemli bir faktör olarak görülmesine yol

⁹ Kızıltan, op.cit., s. 102

¹⁰ G. Odyakmaz, Avrupa Topluluğu'nun Yeni Üyesi Portekiz, İKV Yayını, İstanbul, 1989, s: 35.

açmaktadır. Bunun yanında, istihdam seviyesi bir ülkenin uyguladığı iktisat politikalarının ne derece başarılı olduğunu gösteren bir kriterdir.

Tablo 9: Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa Giriş Öncesi ve Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu Öncesi İşsizlik Oranları (İşgücünün %'sı olarak)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Yunanistan	20	21	23	19	17	18	19	28
	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
İspanya	71	88	116	144	163	178	206	219
Portekiz	81	82	78	76	75	77	84	85
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Türkiye	144	148	151	157	157	159	154	148

Kaynak: International Financial Statistics, On-Line Veri Tabanı, Bilkent Üniversitesi

Topluluğa tam üyelik öncesi Yunanistan'daki işsizlik oranı, petrol krizlerinden sonraki yıllarda iktisadi büyümenin düşmesinin istidamı olumsuz bir şekilde etkilemesi sonucu yükselmiştir. Tam üyelik öncesi son 8 yılda, Yunanistan'da ortalama işsizlik oranı %2,1 olmuştur. Bu dönemde işsizlik oranı, 1977 yılında %1,7 ile en düşük seviyede iken, 1980 yılında %2,8 ile en yüksek seviyede yaşanmıştır.

İspanya'da ise, 1978'den 1985'e kadar işsizlik oranı oldukça yüksek boyutlara ulaşmıştır. Bu oran 1978'de %7,1 iken sürekli artarak 1985 yılında %21,9'a çıkmıştır. Aynı dönemde, İspanya'daki 8 yıllık ortalama işsizlik oranı %14,8'dir.

Portekiz'in Topluluğa tam üyelik öncesi işsizlik oranı, 1979'dan sonra düşmeye başlamışsa da 1983'ten sonra tekrar yükselişe geçmiştir. 8 yıllık ortalama işsizlik oranı %8'dir.

Türkiye'nin 1978-1987 döneminde işsizlik oranı, sürekli artmıştır ve ortalama %15,2 civarında gerçekleşmiştir. Bu oran diğer ülkelere göre yüksektir. Ancak, Türkiye'de işgücüne katılanların mutlak rakam olarak yıldan yıla artışı dikkate alınır, işsizlik oranı oransal olarak değişmese bile işsiz sayısının mutlak rakam olarak artacağı da unutulmamalıdır. Bu yüzden Türk işgücünün Topluluk sınırları içinde serbest dolaşımının 1986 yılında gerçekleşmesi konusunda anlaşmaya varılmışken buna Topluluk tarafından uyulmamıştır.

3. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Avrupa Topluluğu'na Katılmalarından Sonra Yaşanan Gelişmeler

Daha önce de ifade edildiği gibi, Avrupa Topluluğu'nda yaşanan gelişmelerden Türkiye'yi belki de en çok etkileyen gelişme, Yunanistan'ın,

ardından İspanya ve Portekiz'in AT'ye tam üyelikleridir. Birçok alanda Türkiye ile benzerlik gösteren bu ülkelerin Türkiye'nin dışarıda kalarak üye ülkeler arasına katılmaları, Türkiye açısından birçok olumsuzluğun da yaşanması anlamına gelmektedir¹¹

Ozellikle, Yunanistan'ın Topluluğa tam üye olarak katılması, bu ülkenin Topluluğa rakip ürünler ihraç etmesi bir yana, Türkiye'nin tam üyelik için ileride yapacağı başvuruyu veto etme olasılığı açısından önem taşımaktadır. Böylece, AT içinde yer alan Yunanistan, ekonomik ve siyasal yonden Türkiye'ye göre daha ayrıcalıklı bir duruma geçmiştir.

Bu yuzden, AT ile entegrasyon deneyimi geçirmiş Yunanistan, Portekiz ve İspanya örneklerinin, bu süreçteki deneyimlerinin ele alınması önem arz etmektedir. Deneyimlerin incelenmesi, Türk ekonomisinin AB'ye entegrasyonu sonrası meydana gelmesi muhtemel değişme ve gelişmeleri değerlendirmek açısından çalışmamıza katkıda bulunmaktadır. Değerlendirmelerde, ülkelerin tam üyelik tarihlerinden 1991 yılına kadar geçen dönem dikkate alınmıştır.

3.1. Yunanistan Deneyimi

Yunanistan, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na 1 Ocak 1981 tarihinde katılmasına rağmen, gümrük birliğini kademeli bir geçiş süreci sonunda gerçekleştirmiştir. Bu süreç içinde Yunanistan, ithalatta AT çıkışlı mallardan aldığı gümrük vergisi ve eş etkili vergileri bir takvim dahilinde indirerek, 1 Ocak 1986 tarihinde tamamen kaldırmıştır¹²

Yunanistan'ın AT üyeliğinin etkilerini değerlendirirken tam üyelik statusunun Dünya ekonomisinin krizde olduğu çok şansız bir anda başlamış olduğu dikkate alınmalıdır. 1960'lı yıllarda, o dönemin olumlu ekonomik konjonkturu içinde, gelişmiş ülkelerin çok üzerinde bir gelişme hızı gösteren Yunanistan ekonomisi dinamizmini, ilk kez birinci petrol krizi sonrası, 1973-1979 döneminde kaybetmiştir¹³. 1980'lerde kişi başına gelirin AT ortalaması seviyesinde bulunmasına karşın, sonraki yıllar düşüşler yaşanmıştır. Ancak petrol krizinin olumsuz etkileri Yunanistan'daki ekonomik dengesizliklerin tek nedeni değildir. Bu ekonomik dengesizlikler büyük ölçüde içeride uygulanan yanlış ekonomik politikalarından da kaynaklanmıştır. Ülkede kamu kurumlarının fazlaca destekleniyor olması, 1980'lerde mali açığı ve kamu kesimi borçlanma gereksinimini artırıp özel kesime dışlama etkisi yaparak durgunluğa yol açmıştır¹⁴.

¹¹ Z. Oniş, *An Awkward Partnership: Turkey's Relations with the European Union in Comparative-Historical Perspective*, Final Draft, İstanbul, 2000, s. 10-11

¹² H. Nebioğlu, *Avrupa Birliğinin Genişleme Süreçlerinde Yaşanan Ticari Gelişmeler ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Ülkelerinden İthalatının Muhtemel Geleceği Hakkında Düşünceler*, T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1996, s. 32

¹³ Vakıfbank Araştırma Dizisi, *Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri*, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara, 2000, s. 108

¹⁴ G. R. Harrison v.d., "Economic Implication for Turkey of a Customs Union with the European Union", *European Economic Review*, 41 (1997), s. 869

Bunun yanında, Avrupa'daki bunalım nedeniyle göçmen Yunanlı işçilerin dönüşlerinin de hızlanması, ülkeyi aynı zamanda bir istihdam krizinin eşiğine getirmiştir. Bu dönemde ekonomik büyümedeki yavaşlama ve petrol şokunun maliyetleri, üretim, yatırım ve enflasyonist baskılar üzerinde de hissedilir hale gelmiştir. 1980'de %24,9'luk bir enflasyon ile AT' ye giren Yunanistan, entegrasyonu takip eden ilk yıllarda enflasyon rakamlarını %20'nin altına indirmiş, 1986'dan sonra yaklaşık %15'lik enflasyon oranları yaşamıştır¹⁵.

Yunanistan'ın AT' ye üyelik anlaşmasından sonra, anlaşmanın temel hükümleri Yunanistan'ın AT ve 3. ülkeler ile ticaret şartlarını da gözle görülür biçimde değişikliğe uğratmıştır. Anlaşmadan sonra yaşanan bu değişiklik bir ölçüde sindirilmiş olmasına rağmen, Yunanistan karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu bazı mallarda bile AT karşısında önemli bir avantaj sağlayamamıştır.

AT'ye entegrasyon sonrası yabancı ürünlerin pazara girmeleri, Yunanistan'ın ithalat yapısında ilk yıllarda büyük etkiler yaratmıştır. İthal ürünler ile yurt içinde üretilen ürünler arasındaki göreceli fiyat değişikliğine yol açan ithalat serbestisi, yurt içinde üretilen mallara nazaran yabancı mal ve hizmetlerin tercih edilmesine neden olmuş ve tüketim kalıplarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Böylece bütün mal grupları ithalatında AT'nin payı artmıştır. Yunanistan'ın zayıf bir sanayi kolu olan yatırım malları sanayi, iç pazarın diğer AT ülkesi ürünlerine açılması ve dolaylı devlet korumacılığının kalkması ile artan rekabetin yarattığı bu olumsuz etkiyi hissetmiştir. Yatırım malları sanayisi, imalat sanayi içinde yaratılan katma değer payını düşürmüştür. Bu durum, bir yandan bu alanda faaliyet gösteren işletmelerin faaliyetlerini durdurmalarına yol açarken, diğer yandan istihdamı olumsuz yönde etkilemiştir.

Yunanistan'ın üyeliğinin ilk yılları ihracat açısından da kritik olmuştur. AT' ye üyelik sonrası yıllarda ihracat önemli ölçüde düşüş göstermiş bu durum ithalat artış ile birlikte dış ticaret açıklarının da artmasına neden olmuştur. Fakat 1980'li yıllarda Yunanistan pazarına ticari ve direkt olarak önemli yatırımların yapıldığı ve birçok küçük ve orta ölçekli firmanın pazara girdiği görülmüştür.

Özetle, Yunanistan için 1980'li yıllar geçiş dönemi olarak dikkate alınmalıdır. Uyum ve yeniden inşa sürecinde işletme ve sanayilere düzenlemeler getirilmiştir. Sanayide transformasyon, teknolojik değişim ve dünya pazarları ile yapılan rekabetin etkileri sonucunda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. AT' ye giriş teknoloji üzerinde önemli etkiler yaratmış ve Yunanistan'daki Ar-Ge faaliyetlerini teşvik etmeyi amaçlayan teknolojiye ilişkin politikaları güçlendirmiştir. 1980'lerde Yunanistan'da toplam Ar-Ge faaliyetleri içinde AT kaynaklarının payı %8.5 olmuş ve bu pay giderek artmıştır¹⁶.

Sonuç olarak, 1981 yılında Yunanistan'ın AT' ye üye ülke olarak katılımı, ülkenin kurumsal, ekonomik ve sosyal hayatında hızlı ve önemli değişikliklere

¹⁵ International Financial Statistics, On-Line Veri Tabanı, Bilkent Üniversitesi.

¹⁶ Vakıfbank Araştırma Dizisi, op.cit., s. 111.

yol açmış ve 1980'lerin başından itibaren, genel ekonomi üzerinde önemli etkilerin yaşanmasına neden olmuştur. AT'ye girişte tarifeli ve tarife dışı engellerin kalmasıyla beraber oluşan yoğun rekabetin baskısını göğüslemek, makroekonomik ve yapısal dengesizliği kontrol altına almak için stabilizasyon programlarına başvurulmuş, sert tedbirler alınmıştır.

3.2. İspanya Deneyimi

İspanya'nın AT'ye entegrasyonu uzun bir zamana yayılmıştır. İlk başvurusu, 1962 yılında yapılmış ancak, bu istek ülkede hüküm süren diktatörlük ve politik ortam nedeniyle geri çevrilmiştir. 1975 yılından sonra diktatörlüğün sona ermesi ile 27 Temmuz 1977'de ikinci başvuru yapılmıştır. Bu tarihte başlayan katılım süreci ise 5 Şubat 1979 tarihinde müzakere aşamasına gelebilmiş ve müzakereler 6 yıl sürmüştür¹⁷.

İspanya, Yunanistan'ın tersine yurtiçi ekonomisinde kamunun rolünü önemli ölçüde azaltarak AT'ye girişini tamamlamıştır. 1985-1991 yılları arasında İspanya Yunanistan'ın iki katı büyüme gerçekleştirmiş %27'lik bir büyüme hızına ulaşmıştır. Fert başına düşen gelirden de Yunanistan'ın iki katına sahip olmuş ve Topluluk ortalamasının üzerine çıkmıştır. Artan büyüme ve fert başına düşen gelir ile enflasyon hızı da %7'den %5'e düşerek iki puan gerilemiştir¹⁸.

Entegrasyon sürecinde, İspanyol firmaları da iç piyasada şiddetli bir yabancı mal rekabeti ile karşılaşmışlardır. Gelir artışının yarattığı talep ithal mallara yönelmiş, İspanyol tüketicisinin ulusal malları tercih eğilimine rağmen AT'den yapılan ithalat eğilimi artmıştır¹⁹. Entegrasyon sürecinde, büyüme oranındaki ve dolayısıyla iç talepteki artış, ihracatın yükselmesini de engellemiştir. Özetle, AT'ye girişten sonra büyüme hızlanmasına rağmen İspanya'nın dünya ticaretindeki payı artmamıştır. Bu dönem içinde ticari açık, 1986'da GSYİH'nin %2,7'sinden 1990 yılında %6,0 civarına yükselmiştir ve dış ticaret dengesi düzensiz ritmini devam ettirmiştir. Buna rağmen, turizm ve işçi gelirlerinin sayesinde cari bilanço fazla vermeye devam etmiştir. Ayrıca artan büyüme oranları işsizlik oranını da %21,9'dan %15'lere düşürmüştür²⁰.

AT'ye entegrasyonundan sonra İspanya'da yaşanan en olumlu gelişme, İspanya'nın özellikle 1986-1991 döneminde dünya çapında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının geldiği en önemli cazibe merkezlerinden birisi olmasıdır. Yabancı sermaye yatırımlarının dağılımında, emeğin kalifiye olma derecesi, maliyet farklılaştırması, ürün farklılaştırma boyutu veya daha yüksek bir verimlilik gibi faktörler etkili olmaktadır. Ayrıca sermayeyi çekmek için

¹⁷ R. Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Birlik Matbaası, İkinci Baskı, Eskişehir, 1994, s. 16.

¹⁸ G. R. Harrison v.d., *op.cit.*, s. 869.

¹⁹ H. Nebioğlu, *op.cit.*, s. 57.

²⁰ G. Y. Yılmaz, *Customs Union and Turkey: A Comparative Analysis of the Adjustment Processes Experienced by Spain and Portugal and the Case for Turkey*, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994, s. 46.

tütizlikle uygulanan etkin bir makroekonomik politikayı yansıtan döviz kuru beklentileri de önemlidir. Söz konusu dönemde İspanya'ya gelen yabancı sermaye girişinin artması tüm bu faktörler yanında piyasanın daha geniş olması ile de ilgili görülmektedir²¹

Böylece, İspanya'da entegrasyon sonrası gelişmenin kaynağını büyük ölçüde yabancı sermaye ve fonlar oluşturmuştur. Yükselen faizler ve düşük işgücü maliyetleri ile güçlü bir ulusal paranın varlığı ekonomiye yabancı kaynakların ilgisini arttırmış, kimya, bilgisayar ve otomotiv sektörlerinde sanayi kapasitesinin %50'si yabancı sermaye kontrolüne geçmiştir. Yabancı sermaye, ülke için sadece finansal kaynak sağlamakla kalmamış, aynı zamanda büyük bir teknoloji transferine neden olmuştur.

Sonuç olarak, entegrasyonla birlikte her alanda hızlı bir ekonomik gelişme etkilerini göstermiştir. Ülke, Toplulukta yüksek büyüme hızına ulaşarak dikkate değer bir dinamizm göstermiştir. AT'ye girmek İspanya'nın özellikle Latin Amerika ve Akdeniz ülkelerinde başta olmak üzere uluslararası arenada daha etkin bir rol oynamasına yol açmıştır. İleri teknoloji içeren artan yabancı sermaye alımları ile gerçekleşen teknoloji transferi yeni sektörlerin gelişmesini sağlamıştır. Bu açıdan İspanya'nın karşılaştırmalı üstünlükleri Yunanistan'da ve Portekiz'de olduğu gibi yüksek emek hacmi olan sektörlerde değil, aynı zamanda sermaye yoğun sektörlerde de görülmüştür²². Ayrıca, İspanya'nın AT'ye tam üye olması modernleşme, liberalleşme ve ekonomisinin yeniden yapılanması için gerekli şartların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Eğitimin yaygınlaşması, sosyal sistemin ve işçi işveren ilişkilerinin gelişip işlerlik kazanması gibi bir çok alanda oldukça yararlı sonuçlar alınmış ve ekonomi olumlu yönde etkilenmiştir.

3.3. Portekiz Deneyimi

Portekiz ile AT arasında 12 Haziran 1983 tarihinde imzalanan katılım anlaşması 1 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Portekiz'in Topluluğa katılması, petrol fiyatlarının %50 oranında azaldığı 1986 yılına rastlamıştır.

Katılımdan sonra Portekiz'in ekonomik büyüme hızında da artış görülmüştür. Reel GSYİH'nin yıllık artış oranı, 1985'te %3,3 iken 1990'da %5,2 olmuştur. Alınan önlemler ve gelişen şartlar nedeniyle Portekiz'de 1983-84 yıllarında %25'e varan enflasyon 1990'da %10'un altına düşmüştür²³.

Aynı dönemde, Portekiz'in yaptığı ithalat hacminde %47 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir. Artan ithalat hacminde AT'nin payı da artmıştır.

²¹ O. Bajo-Rubio and P. Lopez-Pueyo, "Foreign Direct Investment in a Process of Economic Integration: The Case of Spanish Manufacturing 1986-1992", *Journal of Economic Integration*, 17(1), (2002), s. 98-99.

²² B. Yılmaz, "Turkey's Competitiveness in the European Union: A Comparison with Greece, Portugal, Spain and the EU/12/15", *Russian and East European Finance and Trade*, 38(3), (2002), s. 69.

²³ International Financial Statistics, *op.cit.*

Topluluktan Portekiz'e yapılan ithalat içerisinde özellikle gıda maddeleri, ham maddeler ve yatırım malları ithalatında hızlı bir artış görülmüştür. İthalat artışı karşısında entegrasyondan sonra önemli oranda ihracat artışı yaşayan tek ülke Portekiz'dir. Bu artışta, çok elverişli bir konumda olduğu tekstil sektöründe miktar kısıtlamalarının kaldırılmasının büyük etkisi olmuştur.

Böylece, Portekiz'in dış ticaret dengesi daha istikrarlı bir hale gelmiştir. Burada, özellikle 3. ülkelere yönelik dış ticaret açıklarının önemli ölçüde azalması da dikkat çekicidir. Ayrıca, 1987 yılında hizmet sektöründeki gelişme ve turizm gelirlerinin artmasıyla cari işlemler dengesinde iyileşme gerçekleşmiştir.

Portekiz'de, 1985 yılından itibaren istihdamda da iyileşmeler yaşanmıştır. 1987'de işsizlik oranı %6,9 iken, 1988'de %5,7'ye düşmüş, 1991'de ise %3,8 olmuştur. Ancak, katılım sonrası geçiş döneminde istihdamın yapısında değişimler olmuştur. Özellikle aktif nüfus içinde kadınların oranı düşmüş tarımda istihdam edilenlerin sayısı azalmıştır²⁴.

Katılım anlaşması, Portekiz'e bir çok alanda yeni düzenlemeler ve bir çok avantaj sağladığı halde, hükümetin bu gelişmelerden mümkün olduğu kadar kendi lehine yararlanabilmesi, mali imkanlarını bu yönde değerlendirebilmesi ve uğrayacağı zararları mümkün olduğu kadar aza indirebilmesi için sürekli çaba göstermesini gerektirmiştir. Bu doğrultuda hükümet, öncelikle doğrudan yatırımlarla ilgili prosedürleri serbestleştirmiştir.

Böylece, çeşitli ekonomik sektörlerdeki birimlerden olumlu tepkiler almış, ülkeye büyük miktarda yabancı sermaye girişini sağlamıştır. Bu yatırımlar çoğunlukla hizmet sektörüne kaymıştır. Yatırımların artması ilk olarak, ödemeler dengesi üzerinde üretim kapasitesini ve teknolojik desteği artırmıştır²⁵.

4. YUNANİSTAN, İSPANYA, PORTEKİZ VE TÜRKİYE'NİN MAASTRICHT KRİTERLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Resmi adı "Avrupa Birliği Anlaşması" olan Maastricht Anlaşması, 7 Şubat 1992'de imzalanmış ve üye ülkelerin parlamentoları tarafından onaylandıktan sonra ertesi yıl yürürlüğe girmiştir. Anlaşmada, Topluluk adı Avrupa Birliği olarak değiştirilmiş ve Topluluk ülkeleri için Parasal Birlik üyeliğine geçebilme koşullarını içeren ekonomik ölçütlere de yer verilmiştir. Maasticht Kriterleri olarak bilinen bu ölçütler aşağıdaki gibi özetlenebilir.

-Birliğe üye ülkelerin 12 aylık enflasyon ortalaması, Toplulukta en düşük enflasyon ortalamasına sahip 3 ülkenin enflasyon ortalamasından en çok 1.5 puan fazla olabilecektir.

- Üye ülkede kamu borçları GSYİH'nin %60'ını geçemeyecektir.

²⁴ Vakıfbank Araştırma Dizisi, op.cit., s. 123.

²⁵ Ibid., s. 122.

- Her bir ülkenin bütçe açığı GSYİH'nin %3'ünden fazla olamayacaktır

- Birliğe üye ülkede uzun vadeli faiz oranları, 12 aylık dönem itibarıyla en iyi performans gösteren 3 üye ülkenin faiz oranından en çok 2 puan daha yüksek olabilecektir

Çalışmanın bu kısmında, Maastricht Kriterleri karşısında Yunanistan, İspanya, Portekiz ile Türkiye'nin durumları ve zaman içinde gösterdikleri gelişmeler incelenmiştir. Böylece, AT ile tam entegrasyon süreci geçirmiş bu ülkeler ile Türkiye arasında yukarıda özetlenen ekonomik kriterler açısından farkın büyük olup olmadığı görülmeye çalışılmıştır. Ele alınan zaman dönemi, 1991'den başlatılıp günümüze getirilmeye çalışılmıştır.

4.1. Enflasyon Oranındaki Gelişmeler

Birliğin, Maastricht Anlaşmasında belirlediği kriterlerden enflasyon oranları ile ilgili olan kriterle ait veriler Tablo 10'da incelenmiştir. Tablo'ya göre, üç ülkede de 1995 yılına kadar kriter değerlerinden büyük enflasyon oranları yaşanmasına karşın, 1997 yılında Yunanistan dışındaki diğer iki ülkenin enflasyon oranları %2'nin altına inmiştir.

Tablo 10: Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Türkiye'nin Enflasyon Oranındaki Gelişmeler

	1991	1992	1995	1997	1999	2001
Yunanistan	19.7	15.6	8.6	5.4	2.1	3.7
İspanya	6.4	6.4	4.6	1.9	2.2	2.8
Portekiz	12.2	8.9	4.0	1.9	2.2	4.4
AB(15)Ort.	4.9	4.0	2.8	1.7	1.2	2.3
Kriter Değ.	4.9	4.3	3.4	2.7	2.1	3.3
Türkiye	66.1	70.0	78.9	99.2	62.9	68.5

Kaynak: Eurostat, <<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop>>, (20 Eylül 2003)

Yunanistan, 1999 yılında enflasyon oranını %2,1'e düşürmüş fakat 2001 yılında Portekiz'le birlikte kriter değerini tekrar aşmıştır. Bu artışlar, Birlik tarafından daha çok petrol fiyatlarının yükselmesine bağlanmış ve üzerinde fazla durulmamıştır. Türkiye ise, 1991'den 2001'e kadar enflasyon oranlarını düşürmeye devam etmiş olmasına rağmen aradaki muazzam farkı kapatamamıştır.

4.2. Kamu Borçları/GSMH Oranındaki Gelişmeler

1997 yılı sonunda, kamu borçlarının GSYİH'nin %60'ını geçemeyeceği koşulunu yerine getiren ülkeler sadece Fransa, Luksemburg ve İngiltere idi. Bu nedenle 3 aşamaya yani Parasal Birliğe geçişte ülkeler için bu kriterlerin dikkate alınıp alınmamasına Konsey'in karar vermesi ilkesi benimsenmiştir.

Nitekim Parasal Birliğin oluşturulduğu 1999 yılı başında üye ülkelerin bu kriterleri yerine getirme koşulu üzerinde fazla durulmamıştır²⁶.

Tablo 11: Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Türkiye'nin Kamu Borçları/GSMH Oranındaki Gelişmeler

	1991	1995	1997	1999	2001
Yunanistan	92.3	110.1	108.7	104.5	105.1
İspanya	45.5	65.5	68.8	65.8	57.1
Portekiz	67.3	65.9	62.0	58.0	55.5
AB(15)Ort.	56.0	71.0	72.1	69.0	63.1
Kriter Değ.	60.0	60.0	60.0	60.0	60.0
Türkiye	31.5	42.7	43.4	46.7	103.4

Kaynak: Eurostat, <<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop>>, (20 Eylül 2003).
Karlık, Gümrük Birliği Döneminde Türkiye: Gümrük Birliği Ne Getirdi? Ne Götürdü?, Turhan Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1997.

1999 yılı sonu itibariyle Portekiz'in, 2001 yılı sonu itibariyle de İspanya'nın bu kriteri yakalamış olmasına karşılık Yunanistan, 2001 yılı sonunda bile bu koşulu yerine getirememiş durumdadır. Hatta bu oranın Yunanistan için %100'ün üzerinde olması dikkat çekicidir. Türkiye'de ise, kamu borç oranı giderek artmış 2001 yılında %103,4'lere ulaşmıştır.

4.3. Bütçe Açığı/GSMH Oranındaki Gelişmeler

Diğer Maastricht Kriteri olan Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG)'nin GSYİH'ya oranı konusunda yaşanan gelişmeler, Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12: Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Türkiye'nin Bütçe Açığı/GSMH Oranındaki Gelişmeler

	1991	1995	1997	1999	2001
Yunanistan	-13	-10.2	-4.0	-1.9	0.1
İspanya	-4.9	-3.2	-3.2	-1.1	-0.1
Portekiz	-6.6	-4.5	-2.7	-2.4	-4.1
AB(15)Ort.	4.2	-3.1	-0.9	-0.8	0.6
Kriter Değ.	-3.0	-3.0	-3.0	-3.0	-3.0
Türkiye	5.3	4.0	-2.4	11.9	15.6

Kaynak: Eurostat, <<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop>>, (20 Eylül 2003).

²⁶ A. Eren, "Avrupa Birliği Süreci ve Bu Süreçte Türkiye'nin Konumu", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt. 17, Sayı. 1-2, (2003), s. 160.

Bu kritere göre, GSYİH'nin %3'ünden fazla olmaması gereken bu oranı 1997 yılı sonunda aşan tek ülke Yunanistan olmuştur. 2001 yılı sonunda ise Yunanistan ve İspanya'da gerekli şart sağlanırken, Portekiz bu kriteri aşan değere sahip olmuştur. 1997 yılından önce de Portekiz ile beraber diğer bazı AB üyelerinin konulan bu kriteri aşan değerlere sahip olması, AB'nin Parasal Birlik kriterlerine uyma konusunda sıkıntıları daha da açığa çıkarmıştır. Nitekim 1993 yılı için hazırlanan Broad Economic Policy Guideliness, Maastricht'de yer alan bu kriterin önemini belirtmiş ve bütçelerde kötüye gidişin durdurulmasını isteyerek bütçe açılarının kapatılması aciliyetine değinmiştir²⁷. Durum, Türkiye için de farklı değildir. Türkiye'de ise, 1997 yılında %3'ün altına düşen oran daha sonra yükselmiş aradaki fark giderek artmıştır.

4.4. Uzun Dönem Faiz Oranındaki Gelişmeler

Maastricht kapsamında belirlenen dördüncü kriter açısından gelişmeleri ise Tablo 13'den izlemek mümkündür. Bu tablo incelendiğinde, 1997 yılı sonunda Yunanistan'ın da bu kriteri yerine getirmesi ile birlikte Parasal Birlik açısından üç ülkenin faiz oranlarındaki gelişmelerin sorun olmadığı görülmektedir.

Tablo 13: Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Türkiye'nin Uzun Dönem Faiz' Oranındaki Gelişmeler

	1991	1995	1997	1999	2001
Yunanistan	22.0	7.8	5.1	-	-
İspanya	5.7	6.1	3.3	4.3	4.8
Portekiz	5.4	5.9	3.4	4.7	5.1
AB(15)Ort.	4.0	5.5	3.8	4.6	5.0
Kriter Değ.	4.7	6.6	5.5	6.4	6.8
Türkiye	72.1	108.2	96.0	109.5	96.2

[†] Bir yıllık ortalama iç borç faiz oranı

Kaynak: Eurostat, <<http://europa.eu.int/comm/economy.finance>>, (20 Eylül 2003).

1997 yılında performans kriterinin %5,5 olmasına karşılık, üye ülke değerleri 5,1 ile 3,3 arasında gerçekleşmiştir. Sonraki yıllarda yıllık faiz oranları enflasyon oranındaki artış eğilimine uygun olarak, belirli bir artış göstermiştir. Buna rağmen, ülkelerde geçerli faiz oranları da birbirine yaklaşmıştır. Türkiye'deki faiz oranları ise, diğer ülkelerle karşılaştırılamayacak kadar yükselmiştir.

Kısaca belirtmek gerekirse, Yunanistan'ın kamu borçlarının GSMH'ya oranı dışında diğer kriterlerin ele alınan üç üye ülkede gerçekleştirildiği veya kriterlere yakınlaştırıldığı söylenebilir. Bu yakınlaşma, AT'ye üyeliğin sonucu elde edilen avantajların göstergesi olarak da kabul edilebilir. Ancak, Maastricht

²⁷ İ. A. Acar, "Gelişmiş Ülke Ekonomilerinde Borçlanmanın Sonu: Maastricht Kriterleri Örneği", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 2, No: 4, (2003), s: 15.

kriterleri açısından Türkiye ile üye ülkeler arasındaki farkın önceki dönemler için yapılan değerlendirmelerdeki farklılardan daha fazla olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, Parasal Birliğe İspanya ve Portekiz 1999 yılında, Yunanistan ise 2002 yılında katılmıştır. Böylece, 1999 yılı başında Euro'nun tek Avrupa parası olarak uygulanmaya konması ile gerçekleştirilen Parasal Birliğe İngiltere, Danimarka ve İsveç dışında 12 AB ülkesi katılmıştır.

5. Avrupa Birliği Bütçesi ve Bütçeden Alman Paylar

Yunanistan, İspanya ve Portekiz AT üyeliklerinden büyük kazançlar sağlamışlardır. Elde edilen bu kazançlarını 1993 yılından itibaren AB tarafından aranan Maastricht kriterlerine de yansıttıkları görülmüştür. Sağladıkları faydalarda, AB'nin yapısal ve bölgesel fonlardan aldıkları payın büyüklüğünün önem arz ettiği düşünülmektedir.

Bilindiği gibi, üye ülkelerin her birinin kendine özgü kamu bütçeleri dışında Birliğin ortak bir bütçesi bulunmaktadır. Birliğin bütçe gelirleri, üye ülkelerin yaptıkları katkılarla (KDV gelirlerinin belirli payının aktarılması), üçüncü ülke mallarından alınan gümrük vergileri ve tarımsal prelevman gelirleri v.s. gibi kaynaklardan oluşur. Bu gelirler, Birliğin ortak politikalarının yürütülmesinde ve yönetim giderlerinin karşılanmasında kullanılır. Birlik bütçesinin en büyük bölümü ortak tarım politikasının finansmanına ayrılır. Ayrıca, bölgesel kalkınma, çeşitli alanlarda ortak işbirliği, sanayi, araştırma ve geliştirme ise diğer önemli gider konularıdır²⁸.

1958 yılından bu yana, oluşan kaynak ve harcamaları gittikçe artan AB bütçesi, ülkelere gelen kaynaklarla beslenmekte ve bütçenin önemli kısmı bu ülkelere yeniden dönmektedir. Tablo 14, 1997 yılına kadar AB bütçesinin kaynaklarını ve harcamalarını göstermektedir. Buna göre, bütçeden net olarak en büyük fazlalığı (net katkıyı) 32 milyar EU ile Yunanistan sağlamıştır. Onu, 27 milyar EU ile İspanya ve 15 milyar EU ile Portekiz izlemiştir.

Tablo 14: AB Bütçesinden Yunanistan, İspanya ve Portekiz'e Yapılan Net Ödemeler(1982-1996)

Ülkeler	AB Bütçesine Ödemeler	AB Bütçesinden Katkılar	Sağlanan Net Katkı
Yunanistan	9.547	44.223	32.057
İspanya	42.211	69.254	27.044
Portekiz	7.647	22.795	15.139
Toplam	679.944	629.893	-88.479

Kaynak: Ragıp Şahin, *Avrupa Birliği Bütçesi Fonları ve Türkiye'nin Tam Üyeliği*, DPT Yayını, 1998.

²⁸ H. Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*, Genişletilmiş 15. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul, 2003, s. 231.

Faruk Şen'in 1998 yılı için yapmış olduğu hesaplama göre, eğer Türkiye AB üyeliğine kabul edilmiş olsaydı, AB bütçesine yaklaşık 2,9 milyar EU ödeyip, fonlar aracılığıyla 10,3 milyar EU almaya hak kazanacaktı. Yani ulusal ekonomisine net olarak, 7,5 milyar EU'luk bir katkı sağlayacaktı²⁹

Bunun yanında, 1999 yılı için bir hesaplama yapan Ragıp Şahin, Türkiye'nin 3,8 milyar EU ödeme yapması gereğine karşılık, 12,2 milyar EU kaynak sağlayarak, net olarak 8,4 milyar EU'luk bir kazanç elde etmiş olacağını hesaplamıştır³⁰

Ahmet Şahinoz'un AB kaynaklarından alacağı pay ile ilgili olarak 2000 yılı için yaptığı hesaplama göre de, Türkiye Birliğe üye olsaydı, sadece yapısal fonlardan 8-9 milyar EU olmak üzere 15-16 milyar EU'luk bir mali kaynak sağlayacaktı. Bu kıstasa göre, Türkiye'nin söz konusu bütçeye katkısı 4 milyar EU dolayında olacaktı. Dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye tam üye olması sonucu, yapacağı katkı miktarının yıldan yıla artmasına rağmen sağlayacağı mali kaynakların miktarı daha fazla artmaktadır. 2000 yılı için elde edilen sonuca göre, AB'nin Türkiye'ye her yıl kişi başına 42 EU vermesi gerekecektir ki AB ülkelerinin bunu goze alması oldukça zordur³¹

Aslında, Türkiye'nin AB ile girdiği GB sürecinde Topluluktan kamu bütçesine finansal destek sağlamaktan daha çok, gelir kaybına uğradığı bilinmektedir. Topluluk Türkiye ilişkilerinin başladığı 1963 yılından bu tarafa toplam olarak ancak 830 milyon ECU mali yardım sağlamıştır. Buna karşılık, 1996 yılında gürülen GB nedeniyle, Türkiye'nin dış ticareti üzerinden sağlamış olduğu gümrük vergisi gelirleri azalmıştır. Yapılan bir araştırmada GB'ye katılma nedeni ile Türkiye'nin tarife gelir kaybının milli gelirin %1,4'üne ulaştığı, bir başka çalışmada ise gümrük vergisi gelirindeki yıllık azalmanın 2,5 milyar dolar olduğu hesaplanmıştır³²

SONUÇ

Türkiye'nin 1987 yılında AT'ye tam üye olmak için başvurduğu dönemde, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in AT'ye katılmalarından önceki döneme kıyasla, GSYİH bakımından onde olduğu görülmüştür. Nüfus seviyesi bakımından da diğer ülkelerin çok onunde yer alması, başlangıçta önemli bir avantaj şeklinde gözükse de AT açısından bu durum, büyük işgücü akımlarına ve AT içinde işsizliğin artmasına neden olacağı şeklinde algılanmıştır

²⁹ F. Şen, "Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Avrupa Birliği Bütçesine Yapacağı Etkiler", *Türkiye Araştırmalar Merkezi*, (1998), <<http://www.zft-online.de/turkce.php>>, (10 Aralık 2003)

³⁰ R. Şahin, R., *Avrupa Birliği Bütçesi Fonları ve Türkiye'nin Tam Üyeliği*, DPT Yayını, Ankara, 1998, s. 15-22

³¹ A. Şahinoz, "Türkiye-AB İlişkilerinde Nerelerdeyiz?", *İktisat İşletme Finans Dergisi*, 17 Yıl Temmuz, (2002), s. 36-37

³² O. Kuçukahmetoğlu, "Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin İktisadi Etkileri", *İktisat Dergisi*, Aralık, (2000), s. 43-44

İktisadi büyüme, fiyat istikrarı, dış ticaret ve cari işlemler bilançosunun durumu ile istihdam seviyesi gibi Topluluk tarafından genel kabul görmüş göstergelere göre aynı dönem için yapılan karşılaştırmaların sonuçları, Türkiye ile diğer üç ülke arasında ele alınan dönemler itibariyle, büyük farklılıkların olmadığını ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin bu kriterlerden en çok fiyat istikrarı ve istihdam konusunda başarısız kaldığı, iktisadi büyüme konusunda ise, üç ülkenin de önünde yer aldığı görülmüştür. Dış ticaret ve cari işlemler bilançosu dengesi de, Portekiz karşısında daha kötü, Yunanistan ve İspanya karşısında daha iyi durumdadır.

Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in AT'ye üye olmalarından sonra yaşadıkları deneyimler, öncelikle İspanya'nın daha sonra Portekiz'in başarılı sonuçlar elde ettiğini göstermiştir. İspanya, AT'ye entegrasyondan sonra, hemen hemen bütün ekonomik göstergelerini olumlu yönde düzeltilmiş ve dünya çapında yabancı sermaye yatırımlarının geldiği en önemli cazibe merkezlerinden biri olmuştur. Portekizde de entegrasyon sonrası durum, İspanya'dakinden farklı olmamıştır. Portekiz, elverişli bir konumda olduğu tekstil sektöründen elde ettiği karşılaştırmalı üstünlüğünü ihracatına yansıtmış, artan oranlarda ihracat artışı yaşamıştır. Portekiz'de de olumlu maliyet ve siyasi istikrar şartları Topluluğa katılım ile daha da güçlenmiş ve daha çok yabancı sermaye akımları gerçekleşmiştir.

Yunanistan'ın AT'ye tam üyeliği, Dünya ekonomisinin krizde olduğu çok şanssız bir dönemde başlamıştır. Yaşanılan iki petrol krizi, ülkede izlenen yanlış ekonomik politikalar ile birleşerek derin izler bırakmıştır. Bu dönemde AT'ye üye olmanın verdiği en büyük yarar ise, yabancı sermaye akımlarında görülen artışla gerçekleşmiştir. Sermaye akımlarının artması, ülkeye teknoloji transferini sağlamanın yanında Ar-Ge faaliyetlerini teşvik etmeyi planlayan teknolojiye ilişkin politikaları da güçlendirmiştir.

Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in AT'ye üyeliklerinden sonra yaşadıkları olumlu gelişmelerin etkisi, 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Kriterlerine de yansımıştır. Topluluğa üye ülkelerin ekonomik standartlarını birbirine yaklaştırmak ve sağlıklı büyümelerini destekleyecek kalıcı fiyat istikrarını sağlayıp aralarında bir para birliği kurmak için, Maastricht Anlaşması ile belirlenen ekonomik kriterlere uyum zorunluluğu üç ülkenin ekonomik durumlarını bir kez daha iyileştirmiştir. Yunanistan'ın yüksek Kamu Borçları/GSMH oranları dışında diğer tüm kriterlerde, ülkeler başarılı olmuş, 1999 yılında İspanya ve Portekiz, 2002 yılında da Yunanistan Parasal Birlik üyesi olmuşlardır.

Ayrıca, AT'ye üye olmadan önce Türkiye ile benzerlik gösteren ancak üyelik sonrası ekonomik göstergelerde büyük ilerlemeler kaydeden bu ülkelerin sağladıkları faydalarda AB bütçesinde aldıkları büyük payların önemli rol oynadığı düşünülmüştür. Bütçeden en büyük katkıyı sırasıyla Yunanistan, İspanya ve daha sonra Portekiz almaktadır. Oysa Türkiye bu konuda, tam üye olamamanın sıkıntılarını yaşamaktadır. Çünkü hem AB tarafından sağlanacak

büyük miktardaki katılardan mahrum kalmakta hem de Gümrük Birliği sürecinde verilmesi vaat edilen mali desteklerin ancak çok küçük bir bölümünü alabilmektedir. Bunda özellikle, AB karar alma sürecinde yer alan Yunanistan tarafından yapılan engellemelerin payının yüksek olduğu bilinmektedir.

Bütün bu gelişmeler, başlangıçta büyük benzerlik ve yakınlık gösteren üç ülke ile Türkiye arasındaki farkın nispeten artmasına yol açmıştır. Bu durum, başta enflasyon oranları, bütçe açıkları ve faiz oranlarının kriterlere uygun bir hale getirilmesi için, Türkiye'de uygulanan istikrar programlarına devam edilmesini gerektirmektedir.